

УДК 378.035:34

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-2\(60\)-946-957](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-2(60)-946-957)

Лілік Ольга Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови, літератури та журналістики, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів, <https://orcid.org/0000-0002-5187-1944>

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Анотація. У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування доцільності застосування системного підходу в процесі формування правової культури здобувачів вищої освіти.

Констатовано, що системний підхід функціонує як сукупність пізнавальних принципів, основна мета яких полягає в побудові нових дослідницьких програм на основі констатування недостатності певних елементів у наявних системах. З'ясовано, що правову систему суспільства варто розглядати як систему позитивних правових цінностей, що створюються й накопичуються суспільством під час соціально-правової діяльності; вона виражає соціальну цінність права, що втілюється в сукупності чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, стан законності та правопорядку. Доведено, що правова культура здобувачів вищої освіти є полімодальною системою, яка є складною за своєю організацією й вивчення якої має різновекторну спрямованість. Зроблено висновок, що в процесі формування правової культури здобувача вищої освіти варто враховувати його особистісні риси, специфіку освітнього середовища закладу вищої освіти, рівень сформованості правової культури соціуму загалом.

Обґрунтовано, що доцільність застосування системного підходу детермінована ідеєю, що правова культура здобувачів вищої освіти є феноменом, якому притаманні всі ознаки системності – за структурою, змістом, особливостями взаємодії із оточенням. Необхідність використання системного підходу зумовлена також постійним ускладненням досліджуваної системи, необхідністю інтеграції знань та управління досліджуваною системою, її складовими та системами, що перебувають із нею у взаємозв'язках. Тобто саме в межах системного підходу виникає можливість для розгляду взаємозв'язків правової культури здобувачів вищої освіти як системи з іншими явищами об'єктивної дійсності.

Доведено, що застосування системного підходу дасть змогу комплексно вивчити об'єкт – правову культуру здобувачів вищої освіти в контексті

освітнього середовища закладів вищої освіти (від найпростішої форми наукового опису, «параметричного рівня», до «морфологічного субстратного опису» об'єкта та його функціонального опису), а також розробити й апробувати стратегії її цілеспрямованого формування.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, правова культура, системний підхід, теоретико-методологічна основа, система.

Lilik Olha Oleksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department of Ukrainian Language, Literature and Journalism, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv, <https://orcid.org/0000-0002-5187-1944>

FORMATION OF LEGAL CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS ON THE BASIS OF A SYSTEMIC APPROACH: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANCE

Abstract. The author of this article provides a theoretical and methodological justification for the feasibility of using a systemic approach in the process of forming the legal culture of higher education students.

It is stated that the systemic approach functions as a set of cognitive principles, the main purpose of which is to build new research programs based on the recognition of the inadequacy of certain elements in existing systems. It is found that the legal system of society should be considered as a system of positive legal values that are created and accumulated by society during socio-legal activity; it expresses the social value of law, which is embodied in a set of factors that characterize the level of legal awareness, the perfection of legislation, the state of law and order. It is proven that the legal culture of higher education students is a polymodal system that is complex in its organization and the study of which has a multi-vector orientation. It is concluded that in the process of forming the legal culture of a higher education student, it is necessary to take into account his personal traits, the specifics of the educational environment of the higher education institution, and the level of formation of the legal culture of society as a whole.

It is substantiated that the expediency of using a systemic approach is determined by the idea that the legal culture of higher education students is a phenomenon that is characterized by all the signs of systematicity - in structure, content, and features of interaction with the environment.

The need to use a systemic approach is also due to the constant complication of the studied system, the need to integrate knowledge and manage the studied system, its components, and systems that are interconnected with it. That is, it is within the framework of the systemic approach that there is an opportunity to consider the relationships of the legal culture of higher education students as a system with other phenomena of objective reality.

It is proven that the use of a systemic approach will allow for a comprehensive study of the object - the legal culture of higher education students in the context of the educational environment of higher education institutions (from the simplest form of scientific description, the "parametric level", to the "morphological substrate description" of the object and its functional description), as well as to develop and test strategies for its purposeful formation.

Keywords: higher education students, legal culture, systemic approach, theoretical and methodological basis, system.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси в сучасному світі суттєво впливають на наукові дослідження, особливо в межах суспільно-гуманітарних наук, зумовлюючи необхідність оновлення теоретико-методологічної бази для наукового пошуку. На сьогодні важливого значення набувають міждисциплінарні дослідження, які передбачають об'єднання різних галузей знань та методів для вивчення складних проблем, пошуку нових рішень та глибшого розуміння окремих явищ дійсності. Одним із аспектів мультидисциплінарності є поліметодологічність у науковому пізнанні, яка, на думку М. Костицького, не передбачає розроблення ієрархії методологій, а відображає ідею «горизонтального» їх розташування. «Одночасне використання декількох методологій у науковому пізнанні є нонсенсом. Водночас кожен учений може компонувати власну методику пізнання з методів, запозичених із різних методологій» [6, с.7]. Нам імпонує ця думка, оскільки чимало педагогічних явищ і феноменів формуються під впливом історико-соціальних процесів, а відповідно, стають предметом уваги вчених різних наукових галузей, зокрема філософів, політологів, психологів, соціологів, педагогів. У цьому контексті варто згадати про феномен правової культури населення, а передусім молодого покоління, адже в умовах активізації глобальних і локальних викликів і загроз саме рівень сформованості правосвідомості громадян, знання ними своїх прав і обов'язків, а також готовність їх захищати є запорукою успішного розвитку правової держави зокрема й людської цивілізації загалом [2]. Відповідно, до розв'язання проблеми формування правової культури молоді треба підходити комплексно й ґрунтовно, на основі застосування окремих положень низки методологічних підходів, провідну роль з-поміж яких відіграє системний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні системний підхід як теоретико-методологічна основа міждисциплінарних досліджень набув обґрунтування в працях багатьох українських науковців, зокрема педагогів і психологів, з-поміж яких варто згадати О. Іонову, М. Костицького, В. Моляка, В. Рибалку, А. Фурмана. Дослідженню проблеми формування правової культури молоді присвячені праці таких учених, як Н. Атаманова і О. Дяченко, В. Оксамитний, О. Скакун, А. Скуратівський, С. Сливка, І. Цвік, Н. Уханова. Аналіз цих наукових публікацій дав підстави для висновку, що вони присвячені переважно вивченню понятійних і структурних елементів правової культури як

ISSN 2786-4952 Online

суспільного явища, при цьому поза науковим дискурсом залишаються теоретико-методологічні аспекти формування зазначеного феномену і стратегії його розвитку.

Мета статті – здійснити теоретико-методологічне обґрунтування доцільності застосування системного підходу в процесі формування правової культури здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формулювання теоретико-методологічних засад традиційно передбачає здійснення трирівневого аналізу, перший рівень якого містить загальну методологію наукового дослідження, що базується на філософській основі та охоплює узагальнювальні пояснювальні моделі, теоретичні концепції; другий передбачає визначення спеціальної або часткової методології в межах окремої наукової дисципліни, де засадничими є філософські принципи дослідження відповідно до специфіки предмета; третій поєднує сукупність методів, методик і дослідницьких прийомів дослідження, що визначають специфіку предмета дослідження в межах конкретної наукової галузі. Усі рівні дослідницької методології утворюють складну систему, між ними існує певна супідрядність, а також налагоджені взаємозв'язки, які й забезпечують її ефективне функціонування.

З цього приводу С. Максименко й І. Пасічник стверджують [7, с. 3], що «дотримання ієрархії досліджень із погляду методології дає можливість забезпечити дійсно методологічне багатство когнітивних наукових досліджень, що унеможливорює зведення методологічних аспектів до методичного рівня» [7, с. 4]. Вони наголошують, що якою б вузькоемпіричною або експериментальною не здавалася застосовувана методика, жоден дослідник не може уникнути необхідності оцінювання її і в більш широкому методологічному аспекті. Лише з такої позиції варто підходити до розуміння природи наукового дослідження, а також до інтерпретації її специфічних рис й особливостей [7, с. 6]. Водночас варто зауважити, що така схема методологічно-теоретичного дослідження має спиратися на систему принципів теорії пізнання, серед яких особливої значущості набувають принцип можливості пізнання внутрішнього світу суб'єкта, принцип єдності суб'єкта й об'єкта психолого-педагогічного пізнання, принцип розвитку, історичний принцип, принцип відображення, принцип цілісності [4;9;13].

На думку А. Фурмана, методологія поєднує чотири складові [12, с. 49], а саме: 1) окреме вчення про логічну організацію і структурно-змістову динаміку, принципи і нормативи, методи й засоби діяльності; 2) специфічну систему рефлексивного мислення і вчинкового діяння у єдності із сукупністю норм та інструментів різнорівневого методологування; 3) особливу сферу мисленнєво-діяльнісно центрованих процесів пізнання, критики, творення і рефлексії, які охоплюють усі типи мислення, через які відображається в людській свідомості світ і які стають каталізаторами формування та розвитку методологічного мислення як його нової універсальної форми, що уможливорює не лише

комплексне світосприйняття, а й діяльнісно-вчинкове опанування світу; 4) персоніфікований спосіб життя, тип проблемно-рефлексивного існування, за якого дослідником продукуються методологічне мислення й методологічне ставлення, що циркулюють ситуаційно щоразу по-новому від проблематизації до проектування і назад [12, с. 50]. Відповідно, можемо дійти висновку, що у сфері сучасної методології все більше уваги приділяють питанням, пов'язаним із формуванням нових методологічних концепцій, характеристикою культурно-історичної сутності засобів дослідження, аналізом тенденцій вивчення різних аспектів буття, значень окремих категорій і дефініцій.

Методологічний простір психолого-педагогічних досліджень В. Рибалка [10, с. 109] пропонує розглядати через послідовність низки шаблів, як-от:

- онтологічний (онтопсихологічний) шабелів психо-емоційного буття людини;
- практичний психолого-педагогічний шабелів розв'язання проблем особистості;
- прикладний шабелів удосконалення, формування, проектування діяльності особистості;
- теоретико-психологічний шабелів дослідження, пізнання закономірностей психіки, особистості;
- загальнонауковий психолого-педагогічний шабелів пізнання особистості;
- філософський психолого-педагогічний шабелів пізнання особистості через найбільш абстрактні категорії, закони, світоглядні проблеми [10, с. 109].

На думку М. Варія: «... така модель методологічного простору психолого-педагогічних досліджень має свою внутрішню логіку. Вона полягає в тому, що дає змогу здійснити послідовне сходження від конкретного до абстрактного, тобто від онтопсихологічного до філософського психолого-педагогічного рівня і, навпаки, – сходження від абстрактного до конкретного, тобто у зворотному напрямі» [4, с. 109]. Це підтверджує необхідність застосування системного підходу до аналізу різноманітних суспільних, а зокрема й психолого-педагогічних явищ і процесів, що дасть змогу їх розглянути усебічно й комплексно, у синхронному й діахронному розрізах.

Дослідники [5;8] зазначають, що системний підхід функціонує не у вигляді усталеної методологічної чи теоретичної концепції, а як сукупність пізнавальних принципів, основна мета яких полягає в побудові нових дослідницьких програм на основі констатування недостатності певних елементів у наявних системах. Відтак, основною категорією зазначеного підходу є поняття «системи» (з грец. – «ціле з'єднання, що складається із частин»), яку традиційно розглядають як сукупність об'єктів, що утворюють стійку єдність і цілісність, позначену певними інтеграційними властивостями й закономірностями [10, с.75].

З цього приводу Іонова О. М. зазначає, що системний підхід як спосіб наукового пізнання та усебічного осмислення філософських категорій «системи», «структури», «частини», «складника», «цілого» лежить в основі всіх

комплексних досліджень і дає змогу сформулювати уявлення про матеріальний чи ідеальний об'єкт [5, с. 36]. Основними принципами системного підходу є цілісність, складність й організованість, зокрема цілісність дає змогу розглядати об'єкт в єдності усіх його компонентів і взаємозв'язків; складність передбачає ієрархічність побудови об'єкта, послідовне членування цілого на окремі частини, що перебувають у єдності; організованість – це структурна впорядкованість об'єкта [5, с. 36]. У процесі реалізації цього підходу зазвичай використовують такі методи, як-от: абстрагування й конкретизація, аналіз і синтез, моделювання й експеримент, структурування й алгоритмізація, експертне оцінювання й тестування. Ці методи застосовують як у межах окремих наукових дисциплін, так і в міждисциплінарних дослідженнях і загальнонаукових концепціях. Відповідно, вважаємо цілком обґрунтованим використання цього підходу в процесі формування правової культури здобувачів вищої освіти в університетах України.

Аналіз наукових досліджень [5;713] дає підстави стверджувати, що системний підхід передбачає вивчення об'єкта як цілого, упорядкованого та складноорганізованого, що складається з різноаспектних взаємопов'язаних елементів. Водночас він спрямований на виявлення різноманітних зв'язків і відношень, як у межах досліджуваного об'єкта, так і в його взаємозв'язках із навколишнім середовищем. О. Іонова зазначає, що властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не лише характеристиками окремих елементів, а й властивостями його структури в цілому, інтегративними зв'язками об'єкта, особливо системоутворювальними [5].

На основі системного підходу в психології й педагогіці розглядаються структури особистості й діяльності, міжособистісні взаємини, а також специфіка формування культури особистості й колективу. Системні описи є засобом розв'язання багатьох практичних і теоретичних психолого-педагогічних завдань: у теоретичному аспекті це систематизація й інтеграція інформації, зменшення обсягів опису й попередження надмірного накопичення наукового матеріалу, виявлення інваріантів психологічних і педагогічних знань, зменшення суб'єктивізму в інтерпретації психічних і педагогічних явищ, подолання недоліків локального підходу. Окрім того, застосування системного підходу дає змогу конкретизувати завдання наукових досліджень, діагностувати недостатність знань про досліджуваний об'єкт, а подекуди й моделювати параметри відсутніх частин його опису.

У цьому контексті варто згадати основні принципи стратегіально-системного підходу, сформульовані В. Моляко [8, с. 155]:

- аксіологічний принцип як перспектива вивчення психолого-педагогічних явищ із точки зору виявлення їхніх можливостей задовольняти потреби людини як найвищої цінності;

- принцип еврилогізації, який полягає у визнанні як провідної у особистісному розвитку та самовираженні особистості продуктивної, творчої

діяльності. Цей принцип дає змогу актуалізувати наявні знання, необхідні для розуміння нової ситуації чи завдання, спрямувати пошук на розв'язання проблеми, винайти і застосувати технології досягнення поставленої мети, оцінити досягнуте з неодмінною реалізацією в конкретній сфері діяльності;

- принцип варіативності, завдяки якому можна досягти максимального успіху через розкриття власних моделей особистісного самозростання, найбільш ефективних для нього способів досягнення особистісної самореалізації;

- принцип ресурсності як використання сукупності об'єктивно наявних умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єкта [8, с. 156].

Нам імпонують зазначені принципи, оскільки вони пов'язані не лише з особистісним розвитком людини, а й зі сферою її професійної самореалізації, а саме до цього мають готувати здобувачів освіти в закладах вищої освіти. Відповідно, формування правової культури студентської молоді має здійснюватися з урахуванням саме цих принципів для забезпечення в перспективі повноцінного функціонування особистості як громадянина і як професіонала.

У межах застосування системного підходу зарубіжні дослідники [13] також сформулювали основні принципи аналізу й трансформації психолого-педагогічних явищ, як-от:

1) різноплановості, що передбачає необхідність розгляду окремих психолого-педагогічних явищ у декількох аспектах: як відокремленої якісної одиниці, як частини своєї видо-родової макроструктури, у контексті мікросистем, у межах зовнішньої взаємодії;

2) комплексності, що полягає в необхідності розгляду психолого-педагогічних явищ у різних системах вимірів;

3) багаторівневості, що постулює необхідність розгляду системи психолого-педагогічних явищ у контексті співіснування різноманітних рівнів;

4) ієрархічності, що передбачає необхідність урахування сукупності різноманітних якостей людини як таких, що є ієрархічно організованими;

5) системної детермінованості, що полягає в дослідженні детермінації психолого-педагогічних явищ як багатопланової та багаторівневої, тобто як системної цілісності;

6) розвитку, що потребує розгляду психолого-педагогічного явища в динаміці та розвитку [13].

Окрім уже вказаних принципів, на основі аналізу психологічних праць [9;10;8] було визначено низку принципів дослідження системного об'єкта, які мають, на нашу думку, забезпечити ефективне формування правової культури здобувачів вищої освіти, зокрема:

1) обґрунтування й визначення цілісності досліджуваної системи;

2) виділення структури й характеристика особливостей організації процесу формування правової культури здобувачів вищої освіти як системи;

3) визначення кількості складових правової культури здобувачів вищої освіти як системи (не менше двох) і типів зв'язків між ними (просторових, функціональних тощо);

4) з'ясування спрямованості зв'язків структурних компонентів правової культури здобувачів вищої освіти як системи по «горизонталі» (зв'язки між однопорядковими, однотипними компонентами системи) і по «вертикалі», що передбачає аналіз рівнів системи й ієрархії певних рівнів тощо.

Відповідно до положень системного підходу і схарактеризованих принципів, можемо визначити такі умови дослідження кожного системного об'єкта, яких, на нашу думку, доцільно дотримуватися і в процесі формування правової культури здобувачів вищої освіти.

1. Кожний з елементів системного об'єкта, зокрема правової культури здобувачів вищої освіти, розглядається не як окремий, ізольований від інших, а з урахуванням його «місця» у межах цілого.

2. Дослідження правової культури здобувачів вищої освіти як системи є невіддільним від умов її формування й подальшого функціонування.

3. Певний «матеріал» у межах системного дослідження може розглядатися як такий, що має одночасно різні параметри, характеристики, функції й навіть різні принципи побудови.

4. Для системного підходу характерним є дослідження властивостей цілого (тобто правової культури здобувачів вищої освіти), що пов'язані із характеристиками окремих його елементів і, навпаки, властивостей окремих елементів, що зумовлені характеристиками цілого.

5. Для системного об'єкта, як-от правова культура здобувачів вищої освіти, характерна детермінованість поведінки, а не лише пояснення функціонування й розвитку об'єкта на основі причинно-наслідкового аналізу.

6. Застосування методології системного підходу передбачає розроблення певних принципів, засобів і правил дослідження правової культури здобувачів вищої освіти, а саме:

а) методи й засоби, які можна застосовувати не лише в дослідженні окремих складових систем і структур правової культури здобувачів вищої освіти, а й у процесі вивчення більш складних феноменів і явищ;

б) формулювання комплексного висновку про системні дослідження, тобто опис систем і структур правової культури здобувачів вищої освіти «у загальному вигляді»;

в) класифікація спеціальних наукових методів системного дослідження на основі різноманітних критеріїв;

г) визначення загальних законів і методів переходу від одного предмета вивчення до іншого в системному дослідженні з урахуванням, що таке дослідження, як правило, є багатопредметним.

Доцільність застосування системного підходу в контексті заявленої теми детермінується ідеєю, що правова культура здобувачів вищої освіти є

феноменом, якому притаманні всі ознаки системності – за структурою, змістом, особливостями взаємодії із оточенням. Необхідність використання системного підходу зумовлена також постійним ускладненням досліджуваної системи, необхідністю інтеграції знань та управління досліджуваною системою, її складовими та системами, що перебувають із нею у взаємозв'язках. Тобто саме в межах системного підходу маємо змогу розглянути взаємозв'язки правової культури здобувачів вищої освіти як системи з іншими явищами об'єктивної дійсності.

Дослідження особливостей формування правової культури здобувачів вищої освіти зумовлює необхідність з'ясування особливостей структури феномену «культура», щодо якого В. Перцева зазначає, що її доцільно розглядати як систему детермінант, що визначає процеси самоідентифікації, а також як систему цінностей суспільства, що містить етнокультурні традиції [10]. Дослідниця зауважує, що культура служить таким основним групам потреб людини: базовим (фізіологічним), похідним (потребам у розподілі їжі й праці, захисті, регулюванні репродукції, соціальному контролю) та інтеграційним (потребам у психологічній безпеці, соціальній гармонії, життєвих цілях, у системі пізнання, законах, релігії, мистецтві) [10].

Щодо правової культури, то Н. Атаманова і О. Дяченко [1] виокремлюють правову культуру суспільства й окремої особистості. У більш широкому значенні правову культуру вони розглядають як систему позитивних правових цінностей, що створюються й накопичуються суспільством під час соціально-правової діяльності; вона виражає соціальну цінність права, що втілюється в сукупності чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, стан законності та правопорядку [1]. Здобувачі вищої освіти опановують усі зазначені складники правової культури соціуму в межах освітнього середовища закладів вищої освіти.

Відповідно, аналіз наукових досліджень [1;2;3] дає підстави для висновку, що правова культура як соціуму загалом, так і здобувача вищої освіти як його представника – це системний об'єкт, що є цілісною, багаторівневою, динамічною, полімодальною структурою, яка має складну організацію. Оскільки йдеться про формування цього феномену в контексті освітнього процесу закладів вищої освіти, то варто враховувати специфіку двох таких основних компонентів як здобувач вищої освіти й освітнє середовище закладу вищої освіти. Їх можна розглядати як взаємозалежні підсистеми, кожна із яких має складну структуру з багатьма ознаками, у межах якої також є взаємозв'язки. Зокрема структура здобувача вищої освіти охоплює такі компоненти: базові характеристики (об'єктивні й особистісні); професійно-пізнавально-мотиваційні та соціально- й індивідуально-мотиваційні.

У контексті формування правової культури здобувачів вищої освіти, на нашу думку, доцільно визначити такі елементи підсистеми «здобувач вищої освіти», як-от:

ISSN 2786-4952 Online

- індивідуально-психологічні якості (сенсорно-перцептивні, мнемічні, гностичні, характерологічні, темпераментальні тощо);
- засвоєні під час здобуття повної загальної середньої освіти правові знання, уміння й навички їх застосування;
- правова спрямованість (потреби, бажання, нахили, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, переконання тощо);
- психічні стани: емоційні (настрій, тривожність, фрустрація тощо), здатність до утримання уваги (зосередженість), стан волі (зібраність, розгубленість).

Оскільки освітня діяльність є системним об'єктом, то її доцільно було б досліджувати в межах методологічного принципу порівневого вивчення системного об'єкта, що передбачає три рівні його опису й аналізу: «параметричний», «морфологічний», «функціональний» [12].

На параметричному рівні вивчення системних об'єктів потрібно відповісти на запитання: «Який об'єкт?», тобто виділити його характеристики або нормативні ознаки, виражені через будь-який аспект, а також їхні взаємозв'язки [12]. Варто зауважити, що дослідження може здійснюватися як «у середині» об'єкта (тобто за межами аналізу структури окремих елементів), так і «поза» ним (тобто за межами аналізу об'єкта як елемента більш масштабного цілого).

Результати дослідження на морфологічному рівні можуть бути репрезентовані таблично або у вигляді формул, представлені у форматі моделі, схеми чи словесного опису структури об'єкта. Основні одиниці структури на «морфологічному (субстратному)» рівні аналізу виділяються в певній, нормативно заданій послідовності [12]. Аналіз взаємозв'язків морфологічних структур дає змогу визначити ступінь їхньої складності як для дослідження, так і для формування.

«Функціональний» опис здійснюється на основі вивчення взаємозв'язків між «частинами» як елементами об'єкта дослідження (функціонально-морфологічний опис), або функціональних залежностей між параметрами (функціонально-параметричний опис), або між параметрами й будовою об'єкта [12].

Особливість функціональної будови об'єкта полягає в тому, що окремі його елементи можна вивчати як самостійні об'єкти, тобто кожний рівень аналізу не лише можна описати за допомогою різних способів і форм, але й з використанням різних методів і прийомів.

Відповідно, у контексті функціонального опису до найбільш значущих ознак здобувача вищої освіти – носія правової культури – можна віднести такі, як-от:

- 1) фундаментальні ознаки (вік, загальна й фахова освіта, наявність стажу роботи, стан здоров'я);
- 2) психологічні ознаки (загальний рівень розвитку когнітивних, психомоторних, перцептивних, комунікативних, мнемічних та інших здібностей);
- 3) ознаки особистості (настанови на подальший особистісний і професійний розвиток, ціннісні орієнтації, інтереси, мета й соціальні мотиви).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, правова культура здобувачів вищої освіти є полімодальною системою, яка є складною за своєю організацією і вивчення якої має різновекторну спрямованість.

Застосування системного підходу як теоретико-методологічного підходу для дослідження особливостей формування правової культури здобувачів вищої освіти дасть змогу комплексно вивчити об'єкт – правову культуру здобувачів вищої освіти в контексті освітнього середовища закладів вищої освіти (від найпростішої форми наукового опису, «параметричного рівня», до «морфологічного субстратного опису» об'єкта та його функціонального опису), а також розробити й апробувати стратегії її цілеспрямованого формування.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні стратегій формування правової культури здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Література:

1. Атаманова Н., Дяченко О. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*. 2022. Вип. 1. С. 82-86.
2. Битяк Ю.П., Яковюк І.В. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія. Харків: Право, 2007. 246 с.
3. Варава І., Темченко Я., Григоренко М. Формування правової культури молоді як суспільно-правова проблема: теоретичний і практичний аспекти. *Молодий вчений*. 2022. № 101. С. 1–5.
4. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
5. Іонова О. М. Системний та синергетичний підходи у педагогічних дослідженнях: навч. посіб. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. 246 с.
6. Костицький М. Наукознавчий підхід до структури юридичної психології як науки. *Юридична психологія*. 2016. №1 (18). С. 5-17.
7. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. До питання методології когнітивної психології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». (Психологія і педагогіка). 2013. Вип. 24. С. 3-6.
8. Моляко В. О. Проблеми обдарованості: нові етапи психологічних досліджень та їх практичної реалізації. *Актуальні проблеми психології. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: збір. наук. праць*. Київ: BONA MENTE, 2002. Вип. 3. Ч.1. С. 11-16.
9. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: моногр. Чернівці: Технодрук, 2010. 486 с.
10. Перцева В. Культура як система: особливості побутування. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bda76aff-c1e3-40ea-90bf-1dad4c7a44a8/content>. (дата звернення: 14.12.2025).
11. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): навч.-метод. посіб. Київ: Ніка-Центр, 2003. 204 с.
12. Фурман А. В. Методологічне обґрунтування багаторівневості парадигмальних досліджень у соціальній психології. *Методологія і психологія*. 2012. № 4. С. 78-125.
13. Fahmy A. F. M., Lagowski J. J. The use of a systemic approach in teaching and learning chemistry for the 21st century. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1351/pac199971050859/html>. DOI: 10.1351/pac199971050859. (дата звернення: 14.12.2025).

References:

1. Atamanova, N., Diachenko, O. (2022). Pravova kultura ta yii rol u formuvanni pravoporiadku suchasnoi ukrainskoï derzhavy [Legal culture and its role in the formation of the legal order of the modern Ukrainian state]. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian Law]*, 1, 82-86. [in Ukrainian].
2. Bytiak, Yu.P., Yakoviuk, I.V. (2007). Pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva: monohrafiia [Legal culture in the context of the formation of civil society: monograph]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
3. Varava, I., Temchenko, Ya., Hryhorenko, M. (2022). Formuvannia pravovoi kultury molodi yak suspilno-pravova problema: teoretychnyi i praktychnyi aspekty [Formation of the legal culture of youth as a socio-legal problem: theoretical and practical aspects]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 101, 1–5. [in Ukrainian].
4. Varii, M. Y. (2009). Zahalna psykholohiia: pidr. dlia stud. vyshch. navch. Zakl [General psychology: a manual for students of higher education]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. [in Ukr].
5. Ionova, O. M. (2011). Systemnyi ta synerhetychnyi pidkhody u pedahohichnykh doslidzhenniakh: navchalnyi posibnyk [Systemic and synergistic approaches in pedagogical research: a manual]. Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody. [in Ukrainian].
6. Kostytskyi, M. (2016). Naukoznavchyi pidkhid do struktury yurydychnoi psykholohii yak nauky [Scientific approach to the structure of legal psychology as a science]. *Yurydychna psykholohiia [Scientific approach to the structure of legal psychology as a science]*, 1(18), 5-17. [Ukr].
7. Maksymenko, S. D., Pasichnyk, I. D. (2013). Do pytannia metodolohii kohnityvnoi psykholohii [On the issue of the methodology of cognitive psychology]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». (Psykholohiia i pedahohika) [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". (Psychology and Pedagogy)]*, 24, 3-6. [in Ukrainian].
8. Moliako, V. O. (2002). Problemy obdarovanosti: novi etapy psykholohichnykh doslidzhen ta yikh praktychnoi realizatsii [Problems of giftedness: new stages of psychological research and their practical implementation]. *Aktualni problemy psykholohii. Obdarovana osobystist: poshuk, rozvytok, dopomoha: zbir. nauk. prats [Current problems of psychology. Gifted personality: search, development, help: collection of scientific works]*. Kyiv: BONA MENTE, 3, 1, 11-16. [in Ukrainian].
9. Panok, V. H. (2010). Praktychna psykholohiia. Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku: monohr. [Practical psychology. Theoretical and methodological principles of development: monograph]. Chernivtsi: Tekhnodruk. [in Ukrainian].
10. Pertseva, V. Kultura yak systema: osoblyvosti pobutuvannia [Culture as a system: features of existence]. Retrived from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bda76aff-c1e3-40ea-90bf-1dad4c7a44a8/content>. [in Ukrainian].
11. Rybalka, V.V. (2003). Metodolohichni pytannia naukovoï psykholohii (Dosvid osobystisno tsentrovanoi systematyzatsii katehorialno-poniattievoho aparatu): navch.-metod. posib. [Methodological issues of scientific psychology (Experience of personality-centered systematization of the categorical-conceptual apparatus): teaching-methodological manual]. Kyiv: Nika-Tsentр.
12. Furman, A. V. (2012). Metodolohichne obgruntuvannia bahatorivnevosti paradyhmalnykh doslidzhen u sotsialnii psykholohii [Methodological justification of multilevel paradigmatic research in social psychology]. *Metodolohiia i psykholohiia [Methodology and psychology]*, 4, 78-125. [in Ukr].
13. Fahmy', A. F. M., & Lagowski, J. J. (1999). The use of a systemic approach in teaching and learning chemistry for the 21st century. DOI: 10.1351/pac199971050859. Retrived from: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1351/pac199971050859/html>. [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.02.2026